

Griškabūdžio Kristaus Atsimainymo bažnyčios šiaurinio fasado sienų tapybos kompozicijų ciklo technologiniai fizikiniai tyrimai

Rapolas Vedrickas

MB „Meno kūrinių tyrimai“

M. K. Paco g. 4, LT-10309 Vilnius

rapolas@mkt.lt

——— Straipsnyje pristatoma Griškabūdžio Kristaus Atsimainymo bažnyčios fasado sienų tapybos fizikinių tyrimų medžiaga. Ultravioletiniais ir infraraudonaisiais spinduliais atliekami tyrimai yra įprasti molbertinės tapybos restauravimo praktikoje, tačiau Lietuvoje dar itin retai tokiais metodais tyrinėjama sienų tapyba. Atliktų tyrimų duomenys suteikia papildomos informacijos apie objekto tapybos sluoksnio būklę, ankstesnius restauravimus ir pertapymus.

Reikšminiai žodžiai: Griškabūdžio bažnyčia, sienų tapyba, tapybos tyrimai, tapybos sluoksnis, ultravioletiniai spinduliai, infraraudonieji spinduliai.

Kultūros vertybių tyrimai moksliniais cheminiais ir fizikiniais metodais Lietuvoje atliekami jau keletą dešimtmečių. Lietuvos dailės muziejaus P. Gudyno restauravimo centre mokslinių tyrimų skyrius buvo įkurtas 1968 m., o nuo 1972 m. pradėjo veikti fizikinių tyrimų laboratorija. Tuomet nustatytos pagrindinės šio skyriaus veiklos sritys: restauravimo medžiagų ir metodų tyrimas ir restauruojamų objektų technologiniai tyrimai¹. Šie tyrimai yra neatsiejami nuo restauravimo praktikos, jų pagrindu kuriamos restauravimo bei konservavimo metodikos, tyrimų duomenys pridami prie objekto restauravimo dokumentacijos². Pristatomi fizikiniai tyrimų metodai ultravioletiniais ir infraraudonaisiais spinduliais ir tyrimai rentgeno spinduliais yra vieni iš pagrindinių tyrimų metodų, kalbant apie kilnojamąsias kultūros vertybes – molbertinę tapybą, grafikos darbus, senuosius spaudinius ar dokumentus, archeologinius radinius. Deja, Lietuvoje dar nėra nusistovėjusi praktika juos nuosekliai taikyti ir sienų tapybos tyrimams, nors užsienio šalių patirtis šioje srityje rodo, kad tokie tyrimų metodai ne mažiau naudingi bei informatyvūs monumentaliosios tapybos restauravimo procesuose³.

Kaip parodė šio straipsnio autoriaus anksčiau atlikti bandymai keliose kitose Lietuvos bažnyčiose ir Vilniaus universiteto J. Lelevelio salės restauravimo metu⁴, žemiau aprašomais metodais tyrinėjant mūrinių sienų tapybą ant tinko, galima gauti informacijos apie naudotus pigmentus pagal jų fluorescencijos UV spinduliuose intensyvumą, o fotografuojant infraraudonųjų spindulių srityje kai kuriais atvejais išryškėja išblukusios detalės ar parengiamasis piešinys po dažų sluoksniu. Tuo tarpu analizuota Griškabūdžio bažnyčios šiaurinio fasado tapyba sukurta ant medinio pagrindo aliejiniais dažais. Todėl kūrinys technologiškai artimesnis molbertinei tapybos technikai, kas leidžia jai pritaikyti daugelį šios technikos tyrimo būdų.

1 Jūratė Senvaitienė, Daina Ragauskienė, *P. Gudyno muziejinių vertybių restauravimo centras*, Lietuvos dailės muziejus, Vilnius, 1997, p. 34–35.

2 Restauravimo dokumentacija saugoma LDM P. Gudyno restauravimo centro restauravimo dokumentų archyve.

3 Antonino Cosentino, M. Gil, M. Ribeiro, R. Di Mauro, “Technical Photography for Mural Paintings: The Newly Discovered Frescoes in Aci Sant’Antonio (Sicily, Italy)”, in: *Conservar Patrimonio*, 2014, Nr. 20, p. 23–33; Organic Materials in Wall Paintings, The Getty Conservation Institute project, 2003–2010, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-10-25], http://www.getty.edu/conservation/our_projects/science/omwp/index.html.

4 Rapolas Vedrickas, Vilniaus universiteto J. Lelevelio salės sieninės tapybos tyrimai, 2018 05 25, in: MB „Meno kūrinių tyrimai“ archyvas.

Griškabūdžio Kristaus Atsimainymo bažnyčios šiaurinio fasado sienų tapyba tyrinėta matomos liuminescencijos UV spinduliuose⁵ ir infra-raudonųjų spindulių fotografijos⁶ metodais, naudojant šią techninę įrangą: modifikuota viso spektro skaitmeninė kamera *Canon DS-50*, fotoobjektyvas *Canon EF 24-70mm f/2.8L II*, fotografiniai filtrai *Kodak Wratten #2E* ir *Kodak Wratten #87B*. UV spindulių šaltinis – šviestuvai *Hoenle UVASPOT 400T*, IR spindulių šaltinis – natūrali dienos šviesa⁷.

Dailės istorikai bažnyčios eksterjero tapybą aprašo kaip vienintelį iki mūsų dienų išlikusį tokio pobūdžio paminklą Lietuvoje:

Šios šventovės portike nutapyti Aarono, Mozės ir keturių evangelistų – Jono, Luko, Morkaus, Mato – atvaizdai. Cokolinė fasado dalis po figūromis dekoruota iliuziškai tapytais, trimis eilėmis ritmingai išdėstytais keturkampiais rustais. Virš didžiųjų bažnyčios durų trikampiam frontone įkomponuota Apvaizdos akis. Portiko skliautas ištapytas mūrinei architektūrai būdingų elementų – braukų, dekoratyvių ke-sonų ir puošnaus profiliuoto karnizo su dantukais – imitacijomis. Po karnizu tarp kompozicijų su evangelistų figūromis nutapytos konsolės nedidelės, bet itin pa-ryškina iliuzinės erdvės gilumą. Skliaute virš durų įkomponuotas Jėzaus Kristaus Pasaulio Valdovo atvaizdas, o virš jo – Šventoji Dvasia, apsupta debesų ir angelų galvučių. <...> Šiaurinio fasado tapybą sudaro dekoratyvus panelis, lubų ir karnizo tapyba bei 9 figūrinės kompozicijos.⁸

Fizikiniais metodais tyrinėtos 8 iš jų:

1. *Mozė*, u. k. 30240; 2. *Šv. evangelistas Matas*, u. k. 30239; 3. *Šv. evangelistas Morkus*, u. k. 30238; 4. *Šv. evangelistas Lukas*, u. k. 30237; 5. *Šv. evangelistas Jonas*, u. k. 30236; 6. *Aaronas*, u. k. 30235; 7. *Jėzus Kristus – Pasaulio Išganytojas*, u. k. 302042; 8. *Šventoji Dvasia*, u. k. 3024.

5 Martha Simpson Grant, “The Use of Ultraviolet Induced Visible-Fluorescence in the Examination of Museum Objects, Part II”, in: *Conserve O Gram*, 2000, December, Nr: 1/10, p. 1–4, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-10-12], <https://www.nps.gov/museum/publications/conservoogram/01-10.pdf>.

6 Antonino Cosentino, “Infrared Technical Photography for Art Examination”, in: *e-Preservation Science*, 13, 2016, p. 1–6, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-10-12], <https://chsopensource.org/2016/02/19/infrared-technical-photography-for-art-examination/>.

7 Tyrimų medžiaga apibendrinta ataskaitoje, kurios pagrindu ir parengtas šis straipsnis: Rapolas Vedrickas, Griškabūdžio Kristaus Atsimainymo bažnyčios (u. k. 1014) šiaurinio fasado sienų tapybos kompozicijų ciklo technologiniai fizikiniai tyrimai, 2018 06 27, in: MB „Meno kūrinių tyrimai“ archyvas.

8 Dalia Klajumienė, „Eksterjero ir interjero sienų tapyba. Griškabūdis“, in: *Lietuvos sakralinė dailė*, t. I: *Vilkaviškio dekanatas*, kn. VI: *Šakių dekanatas*, Vilnius: Gervėlė, 2006, p. 164–171.

Bažnyčios lauko sienų tapyba ne kartą atnaujinta ir restauruota, minimi 1870–1878 m., apie 1927 m., 1994–1996 m. atnaujinimai⁹, taip pat bažnyčios pagrindinio fasado sienų tapybos restauravimo datos: 1888 m., 1930–1933 m., 1970–1972 m., 1933–1994 metai¹⁰. Tyrimai buvo atliekami siekiant identifikuoti ankstesnių restauravimų pėdsakus, nustatyti galimus tapybos sluoksnio pertapymus, kompozicijos pakeitimus ir autentiško tapybos sluoksnio būklę.

Tyrimas ultravioletiniais spinduliais

Tyrimų metu nufotografuoti visų sieninių kompozicijų UV liuminescencijos vaizdai ir lubų tapybos fragmentas su Šventosios Dvasios ir Jėzaus Kristaus – Pasaulio Išganytojo kompozicijomis.

Visų tyrinėtų kompozicijų UV liuminescencijos vaizdai panašūs: intensyvia žalsva liuminescencija išsiskiria centrinės kompozicijos sritys ir tamsiomis dėmėmis – vėlesni pertapymai. Žalsva liuminescencija švyti dažų sluoksnį dengianti impregnuojanti restauracinė bičių vaško ir dervos danga¹¹, ji nėra autentiška. Schematiškai UV liuminescencijos vaizdus reikėtų interpretuoti taip, kaip parodyta šv. evangelisto Jono kompozicijos pavyzdyje [1 il.].

Žalsva paviršiaus dangos UV liuminescencija

Tamsios dėmės – ankstesni restauravimai ar atnaujinimai, dengiantys švytintį paviršiaus sluoksnį

Pertapytas fonas. Aiškūs pertapymo kontūrai aplink švytinčią dangą padengtus plotus

1.
Šv. evangelistas Jonas, (u. k. 30236), UV matomos liuminescencijos nuotrauka, 2018

St John the Evangelist (u. k. 30236), UV-visible luminescence photo

2.
Šv. evangelistas
Lukas, (u. k. 30237),
 UV matomos
 liuminescencijos
 nuotrauka (fragmentas)
 St Luke the Evangelist
 (u. k. 30237), UV-visible
 luminescence photo
 (detail)

Visose kompozicijose esama tam tikrų ankstesnių restauravimų dėsningumų – tai, anksčiau minėta, dažų sluoksnio paviršiaus bičių vaško ir dervos dangos liuminescencija, švytinčiame fone išryškėjantys vėlesni užtapymai, vienur jų daugiau, kitur – mažiau. Visais atvejais fonas aplink nešvyti, jis pertapytas. Tą patvirtina ir fragmentas šv. evangelisto Luko kompozicijos UV nuotraukoje – apatiniame kairiajame šone, kur prieš fotografuojant buvo nukabinta sena architektūros paminklo identifikacinė lentelė. Po lentele buvęs fono fragmentas UV spinduliuose švyti kitaip nei pertapytas fonas aplink [2 il.].

Restauraciniai užtapymai visose kompozicijose matomi įvairiose vietose, nes kartais buvo atnaujinamos ir paryškintos labiausiai sunykusios detalės. Tačiau visur daugiausia jų yra ties lentų sujungimais, kur dėl medienos judėjimo dažų sluoksnis trupa labiausiai, todėl ir restauravimų pėdsakų ties lentų jungimais ir aplink juos daugiausia. Visas vietas pakankamai tiksliai galima identifikuoti UV nuotraukose.

9 *Ibid.*, p. 164.

10 Griškabūdžio Kristaus Atsimainymo bažnyčios pagrindinio fasado sieninės tapybos deko-ro cheminiai tyrimai, konservavimo darbų technologinės rekomendacijos, in: KPC, f. 46, ap. 1, apsk. Nr. 114, Vilnius, 2009, p. 4.

11 Jurga Bagdzevičienė, Cheminiai ir technologiniai tyrimai, in: Griškabūdžio bažnyčios (1014) šiaurinio fasado sienų tapybos kompozicijų ciklo (30234) kompleksiniai fizikiniai, cheminiai, polichrominiai tyrimai ir konservavimo-restauravimo programa, UAB „Opus Optimum“, Vilnius, 2018.

Atskirai reikėtų paminėti lubų tapybos UV vaizdus. Čia, analogiškai kaip ir sienų kompozicijose, matoma paviršiaus dangos liuminescencija ir jos fone išryškėjantys restauraciniai užtapymai, daugiausia matomi lentų jungimo srityse. Tačiau Šventosios Dvasios kompozicijoje matome ir didesnio ploto vėlesnės tapybos fragmentą – apatinė lenta šioje kompozicijoje UV spinduliuose švyti kitaip nei visas likęs plotas. Nėra paviršiaus dangos švytėjimo, apatiniai 2 angeliukai ir debesų fonas aplink juos yra ištiesai pertapyti vėliau. Šį faktą, kaip matysime, dar akivaizdžiau patvirtina tyrimas infraraudonaisiais spinduliais.

Tyrimas infraraudonaisiais spinduliais

Fotografijos artimųjų IR spindulių diapazone (bangos ilgis > 800 nm) metodas suteikia galimybę prasiskverbti pro viršutinius dažų sluoksnius ir pamatyti galimus pertapymus, aptikti ankstesnių restauravimų pėdsakus ar po dažų sluoksniu esantį parengiamąjį piešinį. Griškabūdžio bažnyčios šiaurinio fasado sienų tapybos kompozicijose aptikta keletas pakeitimų.

Užrašai sienų tapybos kompozicijose virš šventųjų ir pranašų figūrų buvo pertapyti paryškinant ir sulietuvinant pačius užrašus. Tai galėjo būti atlikta bažnyčios atnaujinimo darbų metu 1870–1878 m., kai virš durų angos timpano juostoje buvo įrašytas užrašas „NAMAI MANO NAMAI MALDOS“, atspindėjęs tautinio atgimimo nuotaikas¹². Virš Mozės kompozicijos dabar matomo užrašo „Mozė.“ IR spindulių nuotraukoje išryškėja ankstesnis užrašas „S: Majzieszas.“, vietoj dabar matomo užrašo „Šv. Matas.“ išryškėja „S: Matauszas“ [3 il.]:

3.

Šv. evangelistas Matas, (u. k. 30239),
IR spindulių nuotrauka (fragmentas), 2018

St Matthew the Evangelist (u. k. 30239),
infrared photo (detail)

Užrašas „Šv. Morkus“, esantis aukščiau šv. evangelisto Morkaus figūros, buvęs tik paryškintas ir raidė „S“ pakeista į „Šv.“ – „S: Morkus“, vietoj dabartinio „Šv. Lukas.“ išryškėja „S: Lukoszius.“, kaip ir šv. Morkaus atveju, užrašas „Šv. Jonas.“ paryškintas, pakeitus tik raidę „S“ – „S: Jonas.“. Virš Aarono figūros esančiame užrašė, skirtingai nei kitose kompozicijose, likusi autentiška „S.“ raidė, kuri tik paryškinta, o visas užrašas perrašytas šiek tiek pakeitus vardo rašybą. Apatiniame sluoksnyje skaitome „S. Aronas.“.

IR nuotraukos suteikia ir daugiau informacijos apie ankstesnio tapybos sluoksnio būklę bei buvusius restauravimus. Sienų ir lubų kompozicijų IR nuotraukose išryškėja po UV liuminescencijos vaizde matomais restauraciniais užtapymais esantys tapybos sluoksnio ištrupėjimai. Daugelyje vietų užtapymai yra kiek didesnio ploto nei dažų ištrupėjimai po jais – tą nesunkiai galima įžiūrėti sugretinus UV liuminescencijos [4 il.] ir IR [5 il.] nuotraukas:

4.
Šv. evangelistas Matas, (u. k. 30239), UV matomos liuminescencijos nuotrauka (fragmentas)

St Matthew the Evangelist (u. k. 30239), UV-visible luminescence photo (detail)

5.
Šv. evangelistas Matas, (u. k. 30239), IR spindulių nuotrauka (fragmentas)

St Matthew the Evangelist (u. k. 30239), infrared photo (detail)

Lubų tapybos su Šv. Dvasios kompozicija IR nuotrauka [6 il.] aki-vaizdžiai patvirtina, kad viena iš tapybos pagrindo lubų lentų kažkuriuo metu buvo pakeista ir tapyba ten rekonstruota – labai aiškiai skiriasi vėlesnių dažų absorbcinės savybės IR spinduliuose, aiškiai išryškėja angeliukų ir debesų tapybos parengiamasis piešinys po dažų sluoksniu, ir visos lentos plote žydro fono dažai daug pralaidesni IR spinduliams.

6.

Jėzus Kristus – Pasaulio Išganytojas, (u. k. 302042),
Šventoji Dvasia, (u. k. 3024), IR spindulių nuotrauka,
2018

Jesus Christ, the Saviour of the World (u. k. 302042)
and the Holy Ghost (u. k. 3024), infrared photo

7.

Šventoji Dvasia, (u. k. 3024), IR spindulių nuotrauka
(fragmentas)

The Holy Ghost (u. k. 3024), infrared photo
(detail)

Šį skirtumą galima įžiūrėti ir UV spinduliuose, tačiau IR nuotraukoje jis matomas daug akivaizdžiau. Lubų fragmento IR nuotraukoje [7 il.] matome, kaip skiriasi šios vienos lentos ir viso likusio lubų ploto figūrų bei debesų tapybos maniera ir atlikimo technika.

Tyrimų išvados

Lyginant dabartinį matomą bažnyčios fasado tapybos vaizdą su infraraudonųjų spindulių ir UV liuminescencijos vaizdais, galima daryti objektyvias prielaidas apie ankstesnius restauravimus, pertapymus, kompozicijos pakeitimus ir autentiško tapybos sluoksnio būklę.

Atlikti tyrimai suteikė daug papildomos informacijos apie tapybos sluoksnio ir pagrindo būklę – nustatyti pertapymų plotai, identifikuoti po viršutiniu dažų sluoksniu esančių užrašų tekstai, tapybos pagrindo lentų pakeitimas ir vėlesnė tapyba pakeistos lentos vietoje.

Remiantis tyrimų duomenimis, galima teigti, kad anksčiau sienų ir lubų tapyba buvo ne kartą restauruota. Ankstyviausias pakeitimas, matomas infraraudonųjų spindulių nuotraukoje, yra perrašyti užrašai virš kiekvienos kompozicijos. Po užrašų pakeitimo visa tapyba padengta impregnuojančiu dervos sluoksniu, kuris šiuo metu švyti UV spinduliuose. Kiek praėjo laiko nuo originalios tapybos sukūrimo iki šio restauravimo, dabar sunku pasakyti.

Vėlesniame etape buvo pakeista tapybos pagrindo lenta lubose, pritapytos trūkstantos kompozicijos detalės, retušuoti tapybos ištrupėjimai lentų jungimo vietose.

Vėliausio matomo restauravimo metu (jis gali būti atliktas ir tuo pat metu, kai buvo pakeista lenta lubose) buvo pertapytas visas gelsvas ir žalias fonas aplink vaizduojamų figūrų kompozicijas, taip užtapant visą UV spinduliuose švytinčios dangos sluoksnį. Taip pat restauruoti tapybos sluoksnio ištrupėjimai centrinėse figūrų kompozicijose – UV nuotraukoje čia matome tamsesnes dėmes švytinčios dangos fone. Dauguma šių restauracinių užtapymų vietomis šiek tiek dengia ir autorinę tapybą. Dėl lauko sąlygų ir nuolatinio aplinkos poveikio dažų spalvinės savybės yra pakitusios, todėl restauraciniai užtapymai net vizualiai skiriasi nuo autorinio tapybos sluoksnio tamsesne spalva.

Gauta ——— 2018 10 24

Šaltiniai

- Bagdzevičienė Jurga, Cheminiai ir technologiniai tyrimai, in: Griškabūdžio bažnyčios (1014) šiaurinio fasado sienų tapybos kompozicijų ciklo (30234) kompleksiniai fizikiniai, cheminiai, polichrominiai tyrimai ir konservavimo-restauravimo programa, UAB „Opus Optimum“, Vilnius, 2018, in: UAB „Opus Optimum“ archyvas.
- Griškabūdžio Kristaus Atsimainymo bažnyčios pagrindinio fasado sieninės tapybos dekoru cheminiai tyrimai, konservavimo darbų technologinės rekomendacijos, Vilnius, 2009, in: KPC, f. 46, ap. 1, apsk. Nr. 114.
- Vedrickas Rapolas, Vilniaus universiteto J. Lelevelio salės sieninės tapybos tyrimai, 2018 05 25, in: MB „Meno kūrinių tyrimai“ archyvas.
- Vedrickas Rapolas, Griškabūdžio Kristaus Atsimainymo bažnyčios (u. k. 1014) šiaurinio fasado sienų tapybos kompozicijų ciklo technologiniai fizikiniai tyrimai, Vilnius, 2018 06 27, in: MB „Meno kūrinių tyrimai“ archyvas.

Literatūra

- Cosentino Antonino, Gil M., Ribeiro M., Mauro Di R., “Technical Photography for Mural Paintings: The Newly Discovered Frescoes in Aci Sant’Antonio (Sicily, Italy)”, in: *Conservar Património*, 2014, Nr. 20, p. 23–33.
- Klajumienė Dalia, „Eksterjero ir interjero sienų tapyba. Griškabūdis“, in: *Lietuvos sakralinė dailė*, t. I: *Vilkaviškio dekanatas*, kn. VI: *Šakių dekanatas*, Vilnius: Gervelė, 2006, p. 164–171.
- Senvaitienė Jūratė, Ragauskienė Daina, *P. Gudyno muziejinių vertybių restauravimo centras*, Lietuvos dailės muziejus, Vilnius, 1997.

Internetinės prieigos

- Cosentino Antonino, “Infrared Technical Photography for Art Examination”, in: *e-Preservation Science*, 13, 2016, p. 1–6, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-10-12], <https://ch-sopopensource.org/2016/02/19/infrared-technical-photography-for-art-examination/>.
- Organic Materials in Wall Paintings, The Getty Conservation Institute project 2003–2010, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-10-25], http://www.getty.edu/conservation/our_projects/science/omwp/index.html.
- Simpson Grant Martha, “The Use of Ultraviolet Induced Visible-Fluorescence in the Examination of Museum Objects, Part II”, in: *Conserve O Gram*, 2000, December, Nr. 1/10, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-10-12], <https://www.nps.gov/museum/publications/consveogram/01-10.pdf>.
- Webber L. Sandra, “Technical Imaging of Paintings”, in: *Art Conservator*, Williamstown Art Conservation Center, Technical Bulletin, 2008, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-10-12], <http://www.williamstownart.org/techbulletins/images/WACC%20Imaging%20of%20Paintings.pdf>.

Summary

Technological Research on a Series of Wall Painting Compositions on the Northern Façade of the Griškabūdis Church of the Transfiguration of Christ

Rapolas Vedrickas

Keywords: Griškabūdis church, wall painting, painting analysis, UV rays, IR rays.

The UV luminescence and reflected IR analysis of the wall paintings on the northern façade of the Griškabūdis Church of the Transfiguration of Christ provided information on the condition of the painting layer, previous conservations and repaints, which are invisible for the naked eye. Alterations of the inscriptions above the represented saints have been identified, and the earlier texts of the inscriptions that are now covered with a layer of paint have been deciphered. An IR photo clearly shows that one of the ceiling boards had been replaced and the missing part was later covered with painting to reconstruct the overall composition, which can be seen from obvious differences in the painting manner and execution technique. A UV luminescence photograph shows the marks of the last conservations and repaints on the painting surface – repainted backgrounds, restored places with crumbled paint at the connections of base boards and other damaged places. While comparing the visible view of the painting with IR and UV luminescence pictures, we can make objective assumptions about the former conservations, repaints, alterations of the composition and the condition of the authentic painting layer.